

Losse flodders maken ook wakker

Een dupliek op Cor van der Heijden

François Hendrickx

De discussie tussen Van der Heijden en mij komt mijns inziens neer op de vraag, wanneer er in de protoindustrie nog sprake is van werkelijke betrokkenheid bij de landbouw. Van der Heijden beantwoordt deze vraag door samengevat te stellen dat landbouw alleen landbouw is als er voor de markt geproduceerd wordt. Met deze definitie valt het grootste deel van de bezigheden in marginale regio's in het Europa van voor de industrialisatie dus buiten de landbouw. Bovendien gaat deze aanname voorbij aan de rol die de landbouw als nevenbestaan in de historiografie over de protoindustrie krijgt toegemeten.

In mijn oorspronkelijke artikel kwam ik juist tot de slotsom dat er in protoindustriële gebieden in Europa tussen dit ene uiterste en het andere (waarin overduidelijk geen band met de landbouw bestond) een groot middengebied lag waarin wevers in wisselende omvang en intensiteit ook bezigheden in de landbouw hadden om te overleven. De historiografie geeft mij in die conclusie gelijk. Of het hierbij ging om een moestuin of om een stuk land waar een knecht voor gehuurd moest worden, doet daarbij niet ter zake. Waar het om gaat is dat handwevers zowel als fabrieksarbeiders het blijkbaar nodig vonden, hun risico's te spreiden over meerdere sectoren, en dus ook in de landbouw *op een of andere wijze* actief waren of dit geleidelijk werden. Dat de door mij opgevoerde personen in het oorspronkelijke artikel geen volwaardige landbouwers zijn, ben ik van harte met Van der Heijden eens. Dat was nu juist mijn punt.

Mijn argumentatie was dat Van der Heijden, hoewel hij een creatief en vernuftig onderzoek heeft gedaan, met zijn aanname, zijn materiaal en zijn methode dit middengebied niet scherp in het oog *kan* krijgen. Zijn aanname dat alleen commerciële landbouw werkelijke landbouw is, gaat, zoals gezegd, voorbij aan de werkelijkheid in proto-industriële gebieden. Omdat hij op grond van zijn aanname bij zijn bronnenkeuze geleid werd door aanwijzingen in de richting van productie voor de markt, kon hij nooit de productie die niet voor de markt bestemd was (maar die juist het essentiële deel van de agrarische bedrijvigheid van arbeiders in de protoindustrie uitmaakte) in het oog krijgen, hoe groot of klein die ook was. Door zich tenslotte tot een dwarsdoorsnede van één enkel jaar te beperken, kon hij geen greep krijgen op de levensloop van de betrokken wevers en arbeiders. Ik

argumenteer dat juist *ook* uit die levensloop blijkt hoe belangrijk de landbouw (in welke vorm dan ook) voor deze groep was.

Helaas gaat Van der Heijden in zijn repliek nergens inhoudelijk op deze argumenten in. Hij beperkt zich tot een suggestief stuk dat het vooral van retoriek moet hebben en dat schreeuwt om een puntsgewijze weerlegging. Jammer genoeg is de ruimte die ik heb onvoldoende om daarmee zelfs maar te beginnen. Enkele punten wil ik er niettemin uitlichten:

- Van der Heijden zou er goed aan gedaan hebben, de voetnoten bij mijn artikel te lezen. Dit had hem de kritiek met betrekking tot de waarde van beroepsaanduidingen in de Burgerlijke Stand en de kwaliteit en kwantiteit van het aantal citaten uit de Enquête van 1890 bespaard.
- Zich erop voor te laten staan, de internationale historiografie rond dit thema niet ter kennis genomen te hebben, vind ik ronduit pijnlijk.
- Door de enquête van 1890 voor Twente *wel* te bekijken en mijn artikel goed te lezen, had hij kunnen zien dat in de Twentse enquête arbeiders en vrouwen ruimschoots vertegenwoordigd zijn en dat juist zij het zijn die in mijn artikel aan het woord komen. Bovendien worden de citaten uit de enquête van 1890 geflankeerd door citaten uit en onderzoek naar andere bronnen en periodes die alle in dezelfde richting wijzen. Van 'klakkeloos citeren' kan dan ook geen sprake zijn.
- Mijn methode als levensloopbenadering te typeren getuigt van weinig kennis van zaken. De levensloopbenadering is heel wat complexer dan de lijst van ijkpunten uit de levensloop die ik in mijn artikel heb gebruikt. Wat ik heb gedaan is iets dat iedereen die zich met gezinsreconstructies bezighoudt, kan doen, en zeker geen ontwikkeling van de laatste tien jaar.
- Door dan nog te stellen dat hij met zijn momentopname geen levensloop kon volgen en dus niet in beeld kreeg wat er qua beroepsdynamiek in iemands leven gebeurde, schiet Van der Heijden de bal in eigen doel. Precies dat was namelijk mijn kritiek op zijn methode.

Van der Heijden meent, mijn artikel als een 'losse flodder [te kunnen] afdoen'. Het verbale geschut dat hij nodig heeft om tot die slotsom te komen, laat zien dat hij niettemin behoorlijk geschrokken is.

Katholieke Universiteit Nijmegen 2002